

JİNEKOKRASİNİN OLMADIĞI ANAERKİL TOPLUM: MOSUO TOPLUMU

Diren ÇAKMAK*

Özet

Bu çalışmada, Mosuo toplumu incelenmektedir. Mosuolar, Çin Halk Cumhuriyeti'nde yaşayan ve Naxi ulusal azınlık grubu içinde sayılan, 15 bin nüfuslu etnik gruptur. En yoğun olarak, Çin'in güneybatısında bulunan Lugu Gölü yanındaki Loshui kasabasında yaşayan Mosuo toplumu anaerkil bir toplumdur. Günümüzdeki az sayıdaki anaerkil toplumlardan birisi olması itibariyle incelenmeye değerdir. Çalışmada, veri toplama yöntemi olarak belge tarama ve inceleme yöntemi olarak içerik çözümleme kullanılmaktadır. Marshall Sahlins'in "*Hane Tipi Üretim Tarzı*" kavramsallaştırmasına dayalı çözümler içeren çalışma; siyaset bilimi ve iktisat sosyolojisi disiplinlerinin kesişim noktasında konumlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mosuo Toplumu, Lugu Gölü, Anaerkil, Anasoylu, Hane Tipi Üretim Tarzı.

THE MATRIARCHAL SOCIETY WHERE GYNAECOCRACY IS MISSING: MOSUO SOCIETY

Abstract

In this study, Mosuo society is analyzed. Mosuo people, which are living in the People's Republic of China and counted under the national minority named Naxi, is an ethnic group with a population of fifteen thousand. Mosuo society, most of whom are living in crowded in Loshou town that is located near the Lake Lugu situated in the southwest of China, is a matriarchal society. Mosuo society is worth to evaluate because of the fact that it is one of the matriarchal societies which are rare at the present time. In this study, document scanning is used as the method for data collection and content analysis is used as the research method. The study which includes analysis based on the usage of Marshall Sahlins's analytical toolkit titled as "Household Mode of Production", stands on the crossroad of the disciplines, namely political science and economic sociology.

Keywords: Mosuo Society, Lake Lugu, Matriarchal, Matrilineal, Household Mode of Production.

* Yrd.Doç.Dr., Hitit Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü Öğretim Üyesi, direncakmak@hitit.edu.tr

1.Giriş

Mosuo toplumu, iktisadi ve toplumsal yaşamda egemenliğin kadında olduğu matriarchal yani anaerkil, çocukların ayrıcalık ve görevlerinin anasoyuna göre tayin edildiği matrilineal yani anasoyu esaslı¹(Eröz, 1973 ve Murdock,1949) ve siyasi iktidarın erkeklerde olduğu yani jinekokrasinin² (kadınlar yönetimi) görülmediği ama erkeklerin yönetiminin de fallokrasiye³ (erkek üstünlüğünün tanındığı yönetim)dönüşmediği ilginç bir toplumdur. Mosuo toplumunda egemen olan üretim tarzı, bugüne kadar bildiğimiz üretim tarzları sınıflandırmalarının dışında, kendine mahsus özellikler taşımaktadır. Öyle ki, genellemecilik tuzağına düşmek pahasına ve Çin'deki mevcut üretim tarzının sınıflandırılması tartışmalarını dışarıda bırakmak suretiyle, Mosuo toplumuna bakıldığında, Mosuo toplumunda, Çin'de hakim olduğu kabul edilen (en azından Çin resmi kaynaklarına göre) üretim tarzı ile bağdaşmaz bir üretim tarzına rastlanması, bu toplumun iktisadi yapısının incelenmeye değer olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca her ne kadar özellikle son on yıldır fazlaca magazinleştirilmiş olsa da, Mosuo toplumunda evliliğe rastlanmaması, hatta '*babasız toplum*' nitelendirmesine uyacak bir biçimde,

1 "*Matriarchal*" ve "*matrilineal*" kavramlarının ayrıntılı tanımı için bkz. Mehmet Eröz, İktisat Sosyolojisine Başlangıç, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları,no:321,İstanbul, 1973. Toplumsal yapıya ilişkin sınıflandırmalara dair yararlı bir kaynak olarak bkz. George Peter Murdock, *Social Structure*, MacMillan, New York, 1949. Ayrıca Kate Millet'in "*Cinsel Politika*" isimli kitabına bakılabilir. "*Matriarchy*" ve "*patriarchy*" kavramlarını tartışmaya açan bir çalışma olarak Riane Eisler'in "*The Chalice and the Blade*" kitabına bakılabilir. Riane Eisler, "*matriarka*" ve "*patriarka*" kavramlarının bir madalyonun iki yüzü olduğunu, her iki kavramın, insan toplumunun diğer yarısı üzerinde egemenliği içerdiğini ve bir hiyerarşik sıralama (ranking) yaptığını savunur ve iki kavramı kullanmayı terk etmeyi önerir. Eisler, kadın ve erkek işbirliğine dayalı toplumu ideal toplum sayar ve bu toplumu "*gylany*" olarak isimlendirir. Öte yandan, hiyerarşik ilişkinin görüldüğü ve erkek egemenliğine dayalı toplumu ise "*androcracy*" olarak nitelendirir. Kadeh (chalice) işbirliğinin olduğu gylany için, kılıç (blade) androcracy için sembolik anlam taşır.

2 "*Jinekokrasi*" kavramının tanımı için Paul Hellweg'in "*Pick a Government*" başlıklı çalışmasına bakılabilir. "*Jinekokrasi*" kavramı ilk olarak M.Ö. 4. yüzyılda Aristo metinlerinde, Sparta anayasasının militarist niteliğini eleştirmek için kullanılmıştır. Kadını yurttaş olarak görmeyen Aristo'nun jinekokrasi kavramını bugünkü anlamıyla anlamadığı açıktır.Kaldı ki, Aristo'nun kavramı anlamlandırmasına dair siyaset bilimindeki tartışmalar sonlanmış da değildir. Nitekim kavram, tarihsel süreç içinde dönüşmüştür. Öyle ki, 21. yüzyıl siyaset bilimcileri, İskoçya'da I. Mary'nin (1542-1587) veya İngiltere'de I. Elizabeth'in (1533-1603) kraliçelik dönemlerini, jinekokrasiye örnek saymaktadırlar. Bu konuda daha fazla bilgi için Heide Wunder'in "*Gynocracy: In Search of a Lost Term in Early Modern Political Language*" başlıklı çalışmasına bakılabilir. Ancak bu kullanımın, "*jinekokrasi*" kavramının toplu bilimlerinde yaygın kullanımının önünü açan İsveç bilim adamı Johann Jakob Bachofen'in (1815-1887) kullandığı 19. yüzyıldaki anlamının uzağına düştüğünü belirtmek gerekir. Bachofen, "*gynaecocracy*" kavramını "*matriarchy*" kavramı yerine önermiştir. Bkz. Johann Jakob Bachofen,*Myth, Religion, and Mother Right: Selected Writings of J.J. Bachofen*, (trans.from German to English by R. Manheim,int. by J. Campbell), Princeton University Press, Princeton-New Jersey,1967. Bu çalışmada ise, "*jinekokrasi*" siyasi iktidarın kadında olduğu bir yönetim biçimi manasında kullanılmaktadır. Bu bağlamda, ataerkillik ve siyasi iktidar ilişkisine dair çözümleme için Elisabeth Badinter'in "*Biri Ötekidir:Kadınla Erkek Arasında Yeni İlişkiler ya da Androjin Devrim*" isimli kitabına ve toplumsal cinsiyet, otorite ve güç ilişkisi için Michelle Zimbalist Rosaldo'nun Louise Lamphere ile birlikte editörlüğünü yaptığı "*Woman, Culture and Society*" isimli kitapta M.Z.Rosaldo'nun kaleme aldığı "*A Theoretical Overview*" başlıklı bölüme bakılabilir.

3 "*Fallokrasi*" kavramı,bu çalışmada,feminizm tartışmalarında kullanıldığı anlamıyla kullanılmaktadır. Kullanım için örnek göstermek gerekirse bkz. Eva C. Keuls, *The Reign of the Phallus: Sexual Politics in Ancient Athens*, Harper&Row,New York, 1985. Bu çalışmada da, "*fallokrasi*" erkeğin doğal ve toplumsal üstünlüğünün sonucu olarak "*yöneten*" konumda olmasının gereklilik olduğu düşüncesiyle, siyasi iktidarın erkekte olduğu yönetim biçimini niteler şekilde kullanılmaktadır. Bu bağlamda, tek bir feminizmin olmadığını gösteren ve dört feminizm kuramcısının (S.Benhabib,J.Butler, D.Cornell, N.Fraser) tartışmalarının yer aldığı "*Çatışan Feminizmler: Felsefi Fikir Akışı*" isimli kitaba bakılabilir.

çocukların yetiştirilmesinde erkeğin hiçbir sorumluluğunun olmaması, kadının dilediği sayıda erkekle cinsel ilişki kurabilmesi ve bunun da Mosuolar için 'ahlaki bir zaafiyet' olarak görülmemesi, Mosuo toplumunun bilimsel bir yaklaşımla incelenmesini gerekli kılmaktadır. Daha ötesi, özellikle Türkiye gibi, sözde aile namusunun korunması adına cinayet işlemenin toplumsal olarak hatta hukuki olarak normalleştirdiği bir toplumda, Mosuo toplumu üzerine düşünmenin önemi açıktır.

Mosuo toplumu üzerine ilk araştırmaların geçmişi 1970'li yılların başına denk gelmektedir. Bu ilk araştırmalar, Çinli araştırmacılar tarafından yapılmıştır. Bunları, Çin Kültür Devrimi Hareketi (Clark, 2008) çerçevesinde değerlendirmek yanlış olmaz. Aynı yıllarda, Batıda, Mosuo toplumuna dair araştırma yapıldığına rastlanmamaktadır. Çin'in siyasal rejimi dolayısıyla kapalı bir toplum olması ve dolayısıyla Batılı araştırmacıların ilgisizliği Batı yazınında Mosuo toplumuna dair 1970'li yıllarda araştırmaya rastlanmamasını açıklamaktadır. Belirtmek gerekir ki, Mosuo toplumuna dair en yoğun bilimsel araştırma yapılması, tarihsel olarak 1990'ların ilk dilimine denk gelmektedir. Bu araştırmalar da, 1970'li yıllardaki yapılanlar gibi Çince'dir ve Çinli araştırmacılar tarafından yapılmıştır. Mosuo toplumuna dair araştırmaların 1990'ların başından itibaren çoklaşmasını, Sovyetler Birliği'nin dağılması süreci ile birlikte okumak isabetli olur. Öyle ki, Sovyetler Birliği'nin dağılması, uluslararası politik çevrelerde Çin Halk Cumhuriyeti'nde de bir çözülme beklentisi yaratmış ve buna bağlı olarak Çin merkezi hükümeti, Çin Halk Cumhuriyeti bünyesindeki halklara dair araştırmalar yapılmasını desteklemiş ve Çin üniversitelerindeki araştırmacılar farklı azınlık gruplarına dair pek çok konuda araştırmalar yapmaya koyulmuşlardır. Nitekim 1990'ların sonuna doğru iletişim araçlarındaki gelişme ve nitelikli beyin gücünün Çin'den Batıya göç hareketindeki hızıyla birlikte, Mosuo toplumu Batıda tanınmaya başlamıştır. İngilizce olarak Mosuo toplumuna dair yazılan ilk doktora tezi Chuan-Kang Shih'in Stanford Üniversitesi Antropoloji Bölümü'nde 1993'de tamamladığı "*The Yongning Moso: Sexual Union, Household Organization, Gender and Ethnicity in a Matrilineal Duolocal Society in Southwest China*" başlıklı doktora tezidir. Shih'in doktora tezinden türetme olan, 2010'da Stanford Üniversitesi Yayınları'ndan çıkan "*Quest For Harmony: The Moso Traditions of Sexual Union & Family Life*" başlıklı kitabı, Mosuo toplumu üzerine İngilizce yazılmış en kapsamlı bilimsel eser olma özelliğini korumaya devam etmektedir.

Mosuo toplumunu konu alan belgesellerin çekilmesi 2000'li yılların ortasına denk gelmektedir. Mosuo toplumunu konu alan görsel-işitsel eserlerden bu çalışmada faydalanılacak olan iki belgesel filmin adını burada kaydetmek uygun olur. Birisi, Roger J. Zou ile Elizabeth Dukal Flander'in birlikte yönettiği, Cynthia Wu ile Benson Ng'in editörlüğünde, Silk Rain Media ve CIN (Citizen Information Network) Production 2007 yılı ortak yapımı olan "*Kingdom of Women: A Reflection of A Matriarchal Society on Lugu Lake*" isimli film ve diğeri Chen Weijun yönetmenliğinde, Aka Delphis Films ve Niagara Films 2006 yılı ortak yapımı olan "*Mosso: The Land of Free Love*" isimli filmidir. Burada bir hususa dikkat çekmek gerekir ki, iki filmin Türkiye'den yayın yapan televizyon kanallarında gösterilip gösterilmediği tespit edilememiştir. Ancak bu iki belgesel film, Türkiye'deki belgesel film pazarında satışta değildir.

Türkiye’de, Mosuo Toplumu’nun tanınması, Arjantinli gazeteci Ricardo Coler’in “*Kadın Krallığı: Son Anaerki Toplum*” başlıklı, bir bakıma ‘seyir defteri’ niteliğindeki, katılımlı gözlem tekniğini kullanmak suretiyle veri toplayarak kaleme almış olduğu, orijinali İspanyolca olarak 2005’te yayımlanmış anı kitabının 2010’da Türkçe’ye tercüme edilerek yayımlanması sonucu mümkün olmuştur. Türkiye’nin Mosuo toplumunu tanınmasının, akademisyenler aracılığıyla değil, Ricardo Coler’in kitabının Türkçe baskısının reklamının yapılması çerçevesinde, köşe yazarları sayesinde gazete yazıları ve röportajları aracılığıyla gerçekleşmesi ise, Mosuo toplumunun Türkiye’de magazin nesnesi olarak algılanması sonucunu doğurmuştur. Şu halde, bu çalışmanın, Türkçe yazında, Mosuo toplumuna dair ilk bilimsel çalışma olduğuna dikkat çekmek gerekir.

Çalışmada, veri toplamada, yabancı gazetelerde yayımlanmış olan gezgin notları, Mosuo toplumunu konu alan belgesel filmler ile Çin turizmini teşvik etmek amacıyla kaleme alınmış gezi yazıları ve ayrıca Mosuo toplumu yerleşimlerini ziyaret etmiş olan yabancı gazetecilerin inceleme yazıları ve röportajları⁴, elbette ki, sayıca çok az olsa da, ulaşılabilecek olan, Batı dilinde yayımlanmış bildiri⁵ ve makaleler kullanılacaktır. Bu çalışmanın iskeletinin oluşturulmasında temel kaynak işlevi görecektir, Cai Hua tarafından orijinali Fransızca olarak kaleme alınmış, 1997 yılında yayımlanmış olan, ancak 2008 yılında İngilizce’ye tercüme edilerek “*Society Without Fathers or Husbands: The Na of China*” ismiyle yayımlanmış kitaptır. Ayrıca her ne kadar edebi eser olsa da, Mosuoların yaşamına dair ayrıntılar sunması bakımından, Yang Erche Namu ve Christine Mathieu’nun birlikte yazmış oldukları ve henüz Türkçe’ye tercümesi yapılmamış olan “*Leaving Mother Lake: A Girlhood at the Edge of the World*” isimli romandan da, çalışmada istifade edilecek olduğunu belirtmek gerekir. Çinlilerin önce soyadlarını sonra önadlarını kullandıkları bilgisini hatırlatarak, roman kahramanının, bu romanın iki yazarından birisi olan Namu olduğunu da burada kaydetmek ve bahsi geçen roman eğer henüz okunmamış ise, bir Mosuo kadını olan Namu’nun dünyayı algılama biçimini izlemenin müthiş bir keyif olduğunu söylemek, bir akademik çalışmada benimsenecek yazım üslubunda nesnellığı aşmak pahasına romanın okunmasını salık vermek akademisyen sorumluluğu olarak gözükmemektedir.

Çalışmada, veri toplama yöntemi olarak belge tarama, inceleme yöntemi olarak içerik çözümlene kullanılacaktır. Çalışmadaki iddia ve değerlendirmelerde, rehberliğinden istifade edilecek kuramsal araç, Marshall Sahlins’in “*Hane Tipi Üretim Tarzı (HTÜT)*” kavramsallaştırması olacaktır. Çalışma, siyaset bilimi ve iktisat sosyolojisinin keşim noktasında konumlanacaktır.

4 Örneğin bkz. Der Spiegel Online International’da yayımlanan Jürgen Vogt tarafından Ricardo Coler ile yapılan “*Men Live Better Where Women in Charge*” başlıklı 28.05.2009 tarihli röportaj. [<http://www.spiegel.de/international/zeitgeist/the-mosuo-matriarchy-men-live-better-where-women-are-in-charge-a-627363.html>] [erişim tarihi: 09.05.2014].

5 Mosuo toplumunu anlamada faydalanılan tek bildiri, kendisi bir Mosuo erkeği olan Lamu Gatusa tarafından, 29 Eylül-2 Ekim 2005 tarihlerinde Teksas’ta (ABD) “*Societies of Peace*” temasıyla gerçekleştirilen “*2nd World Congress of Matriarchal Studies*” isimli kongrede, Çince sunulmuş ancak daha sonra Wang Yun ve Jutta Ried tarafından İngilizce’ye tercüme edilmiş olan “*Matriarchal Marriage Patterns of the Mosuo People of China*” başlıklı bildiridir. [<http://www.second-congress-matriarchal-studies.com/gatusa.html>]

Çalışma, bugünkü evlilik ve aile kurumunun kökenine dair bir tartışma yapmayı amaçlamayacaktır. Çalışmada, bugünkü evlilik ve aile kurumunun genel evrim kuramı doğrultusunda bugünkü şeklini aldığı⁶; akrabalık ilişkilerinin anasoy zinciriyle başlayıp, babasoy zincirine evirildiği varsayılacaktır⁷. Cinsiyet rollerinin biyolojik ve değişmez olmadığı, öğrenilmiş olduğu yaklaşımı, Malinowski'nin babalığın toplumsal bir olgu olduğu görüşü çalışmada benimsenecektir. İki cinsiyet algısının geçersizliği iddiasına dayanan ve toplumsal cinsiyet üzerine yürütülen tartışmaların cinsel yönelim ve/veya kimlik üzerinden yürütmesini öneren yaklaşımlara mesafeli olacak olan çalışmada⁸; genel evrim kuramına yöneltilen eleştiriler anaerki kuramcılarının varsayımlarını kısmen yanlışlamış olsa ve hatta bugün klasik anaerki kuramcılarının varsayımları adeta 'safсата' olarak sunulmaktaysa da; 21. yüzyıldaki ilkel topluluklara dair bilgi ve gözlemlerin, Briffault'un kuramını tamamen geçersiz saymaya imkan tanımadığı düşüncesi kabul edilecek; anaerki ve ataerki, iki yapının da saf halde görülmesini beklemenin isabetsiz olduğu görüşüne dayanılacaktır.

Çalışmada, mitolojik metinler, arkeolojik bulgular, tek ve çok tanrılı dinlere dair kutsal metinlere dayalı anaerki ve ataerki kuramlardaki tartışmalara girilmeyecektir⁹. Ancak çalışmada, mücadelecilik ve cesaret gibi özelliklerin erkeklere ait olduğu veya insan toplumlarının ilk zamanlardan itibaren ataerkillik özelliği gösterdiği yönündeki yaklaşımların karşısında konumlanılacak, Poole'nin kapitalist modernleşmenin kamusal ve özel hayat ayırımını yarattığı ve kapitalist toplumda kamusal ve özel hayata dair iki ahlak anlayışının olduğu yaklaşımından ilham alınarak, modern yaşamın kadın ve erkek arasında biçimsel hak eşitliği sağladığı imlenecek ve sözde eşitliğe dayalı modern yaşamın kutsallaştırılmasına bir itiraz örneği teşkil etmesi bakımından Mosuo toplumunun değerli bir örnek sunduğuna dikkat çekilecektir.

Mosuo toplumuna dair yapılan bu çalışmada, Mosuolar dışındaki Çin'deki diğer azınlıklara dair ayrıntılara, Mosuolar ile kıyaslama gereklilikleri dışında girilmeyecektir. Ayrıca, Çin'de hakim olan siyasi rejime ilişkin tartışmalar ile Çin'deki hakim üretim tarzının dünya kapitalist sistemi ile ilişkisine dair tartışmalar, bu araştırmanın dışında bırakılacaktır. Araştırmada, Mosuoların Çinlileştirilmesine dair özellikle son yarım asırdır,

6 Modern aile kurumunda eşler arası eşitliğin gerçekliğini tartışmaya açan okuması keyifli bir çalışma olarak Diana Gittins'in "*Aile Sorgulanıyor*" başlıklı kitabına bakılabilir.

7 İkel kültürün en alt düzeyinde anasoy zincirinin olduğunu iddia eden isimler arasında Johann Jakob Bachofen'in yanı sıra, John Ferguson McLenan ve Friedrich Engels'i saymak gerekir. McLenan'ın görüşleri için "*Primitive Marriage: An Inquiry into the Origin of the Form of Capture in Marriage Ceremonies*" başlıklı kitabına ve Engels'in görüşleri için "*Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*" başlıklı kitabına bakılabilir.

8 Queer teorisi ile adı anılan, kadın-erkek ayırımına dayalı çözümlemeleri eleştiren isimlerden birisi olarak Judith Butler'in "*Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*" başlıklı kitabına bakılabilir. Ayrıca feminist antropoloji alanındaki güncel tartışmalar için Henrietta Moore'un editörlüğünü üstlendiği "*Anthropological Theory Today*" isimli kitapta kaleme almış olduğu "*Anthropological Theory at the Turn of the Century*" ve "*Whatever happened to women and men? Gender and other crises in anthropology*" başlıklı bölümlere bakılabilir. Karen Sacks'ın "*Sisters and Wives: The Past and Future of Sexual Equality*" başlıklı kitabındaki "*Chapter 1: Anthropology Against Women*" başlıklı bölüm okunabilir.

9 Farklı dinlerde ve üretim tarzlarında kadının konumunu özetleyen bir çalışma olarak Hüseyin Kılıç'ın "*Antikçağdan Günümüze Batıda Kadın ve Cinsellik*" isimli kitabına bakılabilir. Kitapta; İbranilerde, Greklerde, Roma'da, ortaçağda, yeniçağda, kapitalizmde, sosyalizmde kadın ve aile ilişkisi irdelenmektedir.

konjonktüre bağlı olarak şiddeti hızlanarak veya azalarak devam eden uygulamaların siyasi tahliline de yer verilmeyecektir. Öte yandan, Çin'in kalkınma hedeflerine bağlı olarak ve bu hedeflerinin gerekliliği olarak, Mosuoların yoğun olarak yaşadığı Loshui'deki iktisadi yapıyı değiştirmek için, Çin merkezi hükümeti tarafından uygulanan politikaların değerlendirilmesi yapılacaktır. Kuşkusuz ki, bu çalışmanın başlıca kısıtlılığı, araştırmacının Çince bilmemesidir. Öyle ki, Mosuo toplumuna dair yapılan bilimsel araştırmaların neredeyse tamamı Çince'dir¹⁰. Gerçi son yıllarda, bu çalışmaların bir kısmı İngilizce veya başkaca Batı dillerine tercüme edilmeye başlamıştır. Öte yandan, herhangi bir Batı diline tercüme edilmiş olan ve Batı dilinde yazılmış olan çalışmaların sınırlı sayıda olması ile bu çalışmalara erişilebilirlik sorunları bir arada düşünüldüğünde, araştırmada, ulaşılabilen bilgilere dair çapraz doğrulama yapmanın zorlaşacağını belirtmek ve dolayısıyla bu çalışmadaki değerlendirme ve iddiaların, bahsi geçen eksiklikten kaynaklı maluliyet taşıyabileceğini ve bunun da tek sorumlusunun bu çalışmanın yazarının olduğunu belirtmek gerekir.

Çalışma üç bölümden meydana gelecektir. Birinci bölümde, Mosuo toplumu hakkında ansiklopedik bilgiler verilecek, ikinci bölümde çalışmanın dayandığı kuramsal çerçeve yani Marshall Sahlins'in "*Hane Tipi Üretim Tarzı*" kavramsallaştırması açıklanacak ve üçüncü bölümde ise Mosuo toplumunun iktisadi yapısı üzerine değerlendirmede bulunulacaktır. Çalışmanın yeni tartışmalar başlatacak işleve sahip olması umulmaktadır.

2. Mosuo Toplumu Hakkında Ansiklopedik Bilgi

Mosuo toplumu ya da "*Çin'in Na'sı*" (Hua,2008) dünya nüfusunun 1/6'sını barındıran Çin Devleti sınırları içinde, Yunnan ve Suchuan eyaletlerinin Tibet sınırı yakınında, Yonging bölgesinde ve Lugu Gölü çevresinde yaşayan, Çin resmi kaynaklarına göre, Çin'deki 2002 nüfus sayımına göre 15 bin nüfuslu küçük bir etnik gruptur. Öte yandan, Mosuoların nüfusu farklı kaynaklarda farklı verilmiştir. Batılı gezginlerin, 2000'lerin ortasında Mosuo nüfusunu 40 bine kadar çıkartmış olduklarının altını çizmek gerekir. Bununla beraber, Chai Hua, Mosuoların nüfusunu 30 bin olarak vermektedir¹¹ (Hua,

10 Örneğin, Zhe H. Wang'ın Çin Sosyal Bilimler Yayınları (Pekin) tarafından 1994'te yayımlanmış olan "*History of Nationalities in China*" isimli araştırması ile Zhou You'nun Yunnan Üniversitesi Yayınları arasında 1997'de Çince yayımlanmış olan "*History of Nationalities in Yunnan*" isimli araştırması sayılabilir. Bu iki araştırma Çince'dir. Ayrıca, Jianchu Xu'nun "*Yunnan Geographic Environment Research*" isimli derginin 1998 yılındaki 10/1 no'lu sayısında yayımlanan "*Study on Folk Culture of Mosuo People*" başlıklı makalesi; Juan He'nin Yunnan Üniversitesi tarafından elektronik dergi olarak yayımlanan "*Xue Shu Tan Suo*" isimli derginin 1999'daki 5 no'lu sayısında yer alan "*A Brief Discussion on the Essence and Existing Value of Mosuo Culture*" isimli makalesi; Li Xiaobin ve Chen Bin'in birlikte kaleme almış oldukları Journal of South-Central University of Nationalities (Philosophy and Social Sciences Edition) isimli derginin 2004 yılında 31/1 no'lu sayısında yayımlanmış olan "*Analysis on the Present Condition & Future Tendency of Mosuo People's Matrilineal Marriage and Family: With an Example of Bazhu Village of Yonging Town*" başlıklı alan araştırmasına dayalı makalesi; Li Jin'in Journal of South-Central University of Nationalities (Humanities and Social Sciences Edition) isimli derginin 2005 yılında 25/3 no'lu sayısında yayımlanmış olan "*Preserving Ecological Culture in Development-A Study of Mosuo Community in Lugu*" başlıklı makalesi, Çince yayımlanmış olduğu için okunamayan ancak okunamaması büyük bir eksiklik olduğu düşünülen çalışmalardır.

11 İlginç olan, Mosuolar dışındaki azınlık grupları ile ilgili rakamlar da farklı kaynaklarda farklıdır. Örneğin, Cai Hua, Naxilerin nüfusunu 210 bin olarak vermiş, öte yandan Haibo Yu ise 310 bin olarak vermiştir. Çin merkezi hükümetinin, Han Çinlisi dışındaki etnik grupların nüfusunu az göstermek gibi bir devlet politikası olduğu

2008:35). Mosuoların en yoğun yaşadıkları kasaba Loshui'dir. Çin Halk Cumhuriyeti, Mosuoları, Naxilerle aynı azınlık grup altında saymaktadır (McKahann,1995:39-62).

Mosuo toplumunun yaşadığı coğrafya, deniz seviyesinden yaklaşık 2700 metre yukarıda konumlanmaktadır. Lugu Gölü, Yunnan eyaletinin rakımı en yüksek gölüdür. Gölün üzerinde adacıklar mevcuttur. Mosuoların inandıkları din olan Tibet Budizmine (Lamaizm) ait tapınaklardan bazıları göl üzerindeki bu adacıklarda inşa edilmiştir. Gölün ortalama derinliği 45 metredir, ancak en derin yerinde su 90 metreye kadar inmektedir. Göl, yüksek dağlarla çevrilidir. Dolayısıyla, göl çevresinde yerleşim dağınıktır. Mosuolardan başka bu göl civarında, “*Yi, Hani, Hui¹², Tibet, Pumi, Bai, Zhuang*” gibi etnik gruplar yaşamaktadır (Baoguang,1990:257). Bu etnik gruplar ile birlikte Mosuoların da içinde sayıldığı Naxilerin toplam nüfusu, Çin'deki 2002 nüfus sayımına göre 310 bindir (Yu,2010:5)¹³.

Çin resmi kaynaklarına göre, Mosuolar, etnik olarak, Di-Qiang kökünden gelen eski bir kabile olan Maoniü Qiang kabilesine dayandırılmaktadırlar. Di-Qiang etnik grubu, Tibet-Burma dili ailesine ait bir dil konuşan ve kuzeybatı Çin'den güneybatı Çin'e 2700 yıl önce göçtüğü tahmin edilen gruptur (Wen&Shi&others,2004:1-10)¹⁴. Öte yandan, 1950'lerde Mosuolar, Naxilerin alt grubu sayılmışlardır. Mosuolar ise, hiçbir zaman kendilerini, Naxilerin alt grubu olarak görmemişler, kendine özgü bir grup olarak görmüşler ve bir akrabalık ilişkisi kurulacaksa, kendilerinin Naxilerle değil ama Tibetlerle ilişkilendirilebileceklerini savunmuşlardır. Mosuolara göre, kendileri, kültürel bakımdan Naxilere değil ancak Tibetlere (Li&Bing, 2000:126-132)¹⁵ benzemektedirler. Öyle ki, dini inanış bakımından Tibetlerle Mosuolar arasında bir fark bulmak oldukça güç gözükmektedir. Yapılan genetik araştırmalara göre, babasoyu bakımından Yunnan Tibetlerle aynı gen havuzu içinde bulunan Mosuolar, anasoyu bakımından Naxilerle aynı gen havuzunda yer almaktadırlar. Bir diğer ifadeyle, Mosuolar, etnik bakımdan, yarı-Tibet ve yarı-Naxi olarak sınıflandırılabilirler. Belki binlerce yıl önce için, etnik bakımdan homojen bir Mosuo toplumunun varlığı iddia edilebilirse de, bugün böyle bir iddiada bulunmak bilimsel araştırmalar rehberliğinde olanaksız gözükmektedir. Öte yandan, Mosuoların kültürel homojenliği büyük ölçüde korudukları iddia edilebilir. Nitekim 21. yüzyılda dahi, Tibet Budizmi öncesi inandıkları din olan “*Daba dini*” Tibet

düşünülebilirse de, Çinli araştırmacıların farklı rakamlar vermelerinin nedeni anlaşılmalıdır.

12 Huiler, “*Müslüman Çinliler*” olarak da bilinmektedirler. Hanlılar (Han Çinlileri veya kısaca Çinliler) ile aynı ırktan olup, dinleri İslam'dır.

13 Haibo Yu'nun *Identity and Schooling among the Naxi* isimli bu kitabı ilk olarak 1970 yılında Çince yayımlanmıştır. Yaklaşık 40 yıl sonra güncellenerek İngilizce olarak yayımlanabilmiştir.

14 Bo Wen ve Hong Shi dışında, “*The Origin of Mosuo People as Revealed by mtDNA and Y Chromosome Variation*” başlıklı araştırmaya emek veren diğer isimler şöyledir: Ling Ren, Huifeng Xi, Kaiyuan Li, Wenyi Zhang, Bing Su, Shiheng Si, Li Jin, Chunjie Xiao. Her ne kadar Çince soyadların isimden önce yazıldığı kuralı bilinmekteyse de, Türkçe gönderme kurallarına uyum sağlama kaygısıyla, sehven, Çinli araştırmacıların isim ve soy isim sırası yanlış yazılmış olabilir. Bu bağlamda, burada, böyle bir olası hatanın yapılmasının tüm sorumluluğunun, bu çalışmanın yazarına ait olduğunun altını çizmek gerekir.

15 Jin Li ve Su Bing'in birlikte hazırladıkları, Tibetlileri de içine alan Doğu Asya ırklarına dair genetik bir araştırmannın bulgularını içeren bu yazıdan Çin'deki etnik yapıyı anlamak bakımından oldukça fazla istifade edilmiştir.

Budist ritüellerinin içinde kendine fazlaca yer bulabilmiştir¹⁶ (Song, 2011:423-484).

Mosuoların, Tibet Budizminin mezheplerinden eril muhteviyatı olan bir mezhepten olduklarının altını çizmek gerekir. Anaerkil bir toplumun, tanrıları, tanrıçalara nazaran daha üstün gören bir mezhebi seçmiş olması şaşırtıcıdır. Bir maksadını aşan iddiada bulunmak pahasına, dinin siyasal iktidarı şekillendirme işlevi göz önünde bulundurularak, Mosuo kadınının siyasi iktidarı elde tutma talebinin olmayışını mezhepsel aidiyet ile ilişkili düşünmek olasıdır. Öyle ki, Mosuoların inandığı mezhebe göre, kadınlar 'lama' olarak yani 'dinsel otorite' olarak kabul edilmemektedirler (Coler, 2010:93). Şu halde, bu paradoksun, Mosuo toplumu araştırmacılarının çözmesi gereken sorunsalların başında geldiğini söylemek yanlış olmaz¹⁷.

Mosuolar binlerce yıldır yazılı bir dile sahip olmamışlardır. Mosuo dili sözcük bakımından çok fakir bir dildir. Örneğin "yazı tahtası, sanat, gazete, dergi, öğretmen, hekim, işçi, dükkan" gibi pek çok kelimenin Mosuo dilinde kelime karşılığı yoktur (Zhang&Lin&Li, 2012:192). Ekonominin örgütlenme biçiminin gelişmişlik düzeyi ile dilin gelişimi arasındaki ilişkiyi Mosuo toplumu üzerinden izlemek mümkündür. Mosuolar, "barış, güvenlik" kelimelerinin karşılığı kelimelere de sahip değillerdir. Mosuo insanın zihin haritasında "barış", tartışmasızlık ve kavgasızlık; "güvenlik" acısızlık ve hastalısızlık anlamlarını taşımaktadır. Zira pek çok eksik kelimenin Çince'den Mosuo diline ithal edildiğini söylemek doğru olur.

Mosuolarda, 1950'li yılların başına kadar, 'asil sınıf-halk sınıfı' biçiminde bir ayırım görülmekle birlikte, Mao liderliğindeki Çin Komünist Partisi politikaları ile bu ayırım ortadan kalkmıştır. Nitekim ayırımın var olduğu 1950'li yıllara kadar, asil olup olmamayı belirleyen anne kanı olmuştur (Hua, 2008: 87-93). Bugün Mosuo toplumunda bir ayrımcılıktan söz edilecekse, bunun asalet veya cinsiyete dayalı asalet değil, sadece cinsiyete dayalı olduğunu söylemek doğru olur. Mosuolar, Çin'deki diğer etnik gruplarla mukayese edildiğinde, bir geleneksellik derecelendirmesi yapıldığında, en geleneksel etnik grupların başında gelmektedir. Öyle ki, bugün dahi, bir Mosuo insanı, yükseköğretim almış dahi olsa, aile büyüklerinin yani anneannesinin ve anneannesinden önceki büyük annelerin ismini saygı icabı asla zikredememektedir. Anlaşılan o ki, bu toplumda, ismi zikretmek ile kişiler arasında mesafenin kaybolacağı düşünülmektedir ve bu düşünce binlerce yıldır değişmemiştir. Ayrıca, Mosuolar, binlerce yıldır, Han Çinlilerinden farklı olarak köpek eti tüketmemektedirler. Köpek eti tüketmeme gelenekleri kesintisiz devam etmektedir¹⁸.

Mosuo toplumu, orman bakımından zengin bir coğrafi bölgede yaşamaktadır. Kışın üç ay

16 Daba rahiplerinin (şamanlarının) artık sayıca çok azaldığını belirtmek gerekir. Öte yandan, Mosuolar, mevcut az sayıdaki şamandan, hastalıklarını iyeleştirmek veya çocuklarına isim vermek gibi konularda yardım talep etmektedirler.

17 Bu paradoksun çözümü, ayrı bir çalışma konusudur. Nitekim böyle bir paradoksun çözümünde, sosyal antropolog, siyaset bilimci ve teolog işbirliği gerekmektedir.

18 Çin merkezi hükümeti, 2010 yılında çıkarttığı bir yasa ile kedi ve köpek etinin tüketilmesini yasaklamıştır. Ancak bir kanun, binlerce yıldır süren geleneği, birden ortadan kaldıramayacaktır.

kadar kar altında kalan bölgede, Mosuoların dinsel inançları dolayısıyla olsa gerek, Lugu Gölü'nü kirletmemiş olmaları dikkat çekicidir (Coler,2010). Öyle ki, pek çok gezginin naklettiğine göre, bir tatlı su gölü olan Lugu Gölü'nde Mosuolar çamaşır yıkamaktaysalar da, gölün 11 metre derinliğine kadar görüş mümkündür. Her ne kadar gölün çevresinde plajlar varsa da, gölün doğal güzelliğinin turizm ile bozulmamış olduğunu kaydetmek gerekir. Nitekim yaklaşık 5000 hektar genişliğindeki Lugu Gölü, doğal bir balık çiftliğidir. Çok sayıda balık ve karidesin yetiştiği gölün güneydoğu bölümünde 600 hektar genişliğinde bir kamışlık vardır. Burası, kışı geçirmek üzere gelen sayısız kuşa ev sahipliği yapmaktadır. Göl civarında kışı geçiren kuş çeşidinin kırkın üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Mosuoların en yoğun yaşadığı kasaba olan Loshui'nin en belirgin coğrafi özelliği kuşkusuz ki, Lugu Gölü'nün yanı sıra yüksek dağ sıralarıdır. Loshui'de, tropikal iklim hakimdir ve pirinç tarlaları ile tropikal meyve bahçelerinin varlığı dikkat çekmektedir.

Mosuolar, en çok pirinç ve fasulye tüketmektedirler. Sofralarında kırmızı ve yeşil biber mutlaka yer almaktadır. Et suyu yemeği, özel konukları için hazırladıkları yemektir. Kullanılan et, Tibet öküzünün etidir. Kurutulmuş domuz eti, sofralarının vazgeçilmezleri arasındadır. Nitekim değerli misafirlerine, dilimlenmiş ve ızgarada pişirilmiş domuz eti sunmaktadırlar (Coler, 2010: 77). Yemeklerini seramik kaplarda ve tüm Çinlilerde görüldüğü üzere çubuklarla yemektirler. Peyniri de tükettikleri gıdalar arasında saymak gerekir. Balık ve balığın kullanıldığı yemekler ile deniz ürünleri çok sevdikleri yemek çeşitleridir. Sütün yağı ile sıcak suyun karışımı denilebilecek olan '*yağ çayı*' gün içerisinde en çok tükettikleri içecektir. Ayçiçeğinin tohumlarını mayalamak suretiyle yaptıkları alkollü içki '*zulima*' bu toplumun şarabı sayılmaktadır (Coler, 2010:39).

Mosuo erkeklerinin en çok oynadıkları oyun '*mahjong*' oyunudur (Coler, 2010:95). Erkekler bu oyunu çok zaman evlerin avlularında oynamaktadırlar. Mosuolar evlerini ahşaptan yapmaktadırlar. Ormanın varlığı, ev yapımı için gerekli olan hammaddeyi bulmalarını güçleştirmemektedir. Evler iki katlı olup, evlerde mobilya olarak nitelendirilebilecek eşyaya rastlamak zordur. Kadınlar hariç, kimsenin özel odası yoktur. Erkekler ve çocukların özel odaları olmadığına altını çizmek gerekir. Bir evde, tüm hane üyelerinin akşam yemeğinde bir araya geldikleri, ayrıca kimi hane üyelerinin de geceleri yatak odası olarak kullandıkları, evin merkezi denilebilecek olan oda salondur. Her evin salonunda bir köşede küçük bir mabet olduğunu da hatırlatmak gerekir. Mosuolar her sabah, bu köşede bulunan Buda heykelciği önünde ibadet etmektedirler ve öğünlerinde yedikleri yiyeceklerden en güzellerini de Buda heykelciğine sunmaktadırlar. Böylece, tanrıların, tanrıçaların gönlünü hoş ettiklerini düşünmektedirler. Kışın, salonun ortasında soba yanmaktadır. Sobanın yanında oturmada öncelik, hanenin reisine aittir, ki hanenin merkezi, sobanın yanı sayılmaktadır. Kadınlara ait olan odalar ise, bir avlu içinde dağınık olabilmektedir. Nüfus arttıkça ilave oda, avlu içinde uygun yere inşa edilmektedir (Coler, 2010:19). Mosuo toplumunda haneyi ayırmak ayıptır (Shih&Jenike, 2002). Yani yeni bir hane açmak isyankarlık olarak görülmekte ve hoş karşılanmamaktadır. Mosuo evlerinde, kapı yüksekliğinin, ortalama boydaki bir insanın boynunu eğerek geçmesini temin edecek yükseklikte inşa edildiğini hatırlatmak gerekir. İnsanların birbirine saygıyla selam

vermeleri, mimari düzenlemeyle güvence altına alınmıştır.

Mosuo toplumunun en yoğun yaşadığı kasaba olan Loshui'nin merkezinde, evlerin çoğunda elektrik yoktur; köylerde ise elektrik olan ev hiç yoktur. Evlerde aydınlatma aracı gazyağı lambalarıdır. Bir evde, birden fazla sayıda gazyağı lambasına rastlamak mümkündür. Nitekim odaların genişliğine göre, birden fazla gazyağı lambası kullanımı gerekebilmektedir. Buradan hareketle, günün başlangıcı ile bitiminde, güneşe bağlı bir hayat sürdürüldüğü çıkarımını yapmak doğru olur. Mosuolar, modern dünyanın algıladığı anlamda 'lüks' maddelere itibar etmemektedirler. Nitekim bir Mosuo kadını için en değerli mücevher, gümüş saplı tarağı olabilmektedir. Ayrıca bir Mosuo kadını, erkekten hediye olarak balık almayı değerli bir hediye saymaktadır. Yiyeceklerin hediyeleşmede en muteber olduğu az sayıdaki toplumlardan birisi olan Mosuolar için bir tatil gününden bahsetmek mümkün değildir. Her gün, işin gerekliliği kadar çalışmaya dayalı bir yaşam sürmektedirler. Mosuoların zamanlarını en çok geçirmeyi sevdikleri yer, Lugu Gölü iskelesidir. Burası onların başlıca sosyalleşme mekanıdır. Bu toplumun festivalleri çok sevdiğini de belirtmek gerekir. Dini ritüellerle bezeli festivaller, Mosuolar için yılın en keyifli zamanlarıdır. Aslında her akşam mutlaka toplanarak ateş etrafında keyifli zaman geçiren (dans eden ve şarkılar söyleyen) bu toplumun, 'modern dünya bakışı' ile söylemek gerekirse festivale ihtiyacı olmadığı iddia edilebilirse de, festivallerin dini niteliği, Mosuolar için festivalleri anlamlı kılyor olsa gerekir.

Mosuo toplumunun en yoğun yaşadığı kasaba Loshui; Yuan hanedanının ilk döneminde, yani 13.yüzyıl civarında kurulmuş olan, Yunnan eyaleti sınırları içindeki Lijiang kentine 200 km uzaklıktadır. Lijiang kentini turistik amaçlı ziyaret gelenler Loshui'yi de ziyaret etmektedirler (Opschoor&Tang,2011:469-473). 1997'de UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü) tarafından Dünya Mirasları Listesi'ne alınan Lijiang'da nüfusun çoğunluğunu Naxiler meydana getirmektedir. Loshui'ye en yakın büyük kent Kunming'tir. Kunming; batıda Mynmar (Birmanya), güney ve güneydoğuda Laos ve Vietnam ile çevrili olan ve etnik bakımdan Çin'in en fazla çeşitlilik arz eden, nüfus dağılımı bakımından nüfusun %67'sinin Han Çinlisi¹⁹ (etnik Çinli) tarafından oluşturulduğu Yunnan eyaletinin başkentidir (Keay, 2011). Loshui'nin Kunming'e uzaklığı yaklaşık 150 km'dir. Lijiang ve Kunming arası ise yaklaşık 530 km'dir. Çin Halk Cumhuriyeti'nin başkenti Pekin'den Kunming'e mesafenin yaklaşık 2100 km olduğunu da burada kaydetmek gerekir²⁰. Loshui sakinleri, alışverişlerini yapmak için hem Lijiang

19 "Hanlılar", "etnik Çinliler" için kullanılır. Hanlılar, Çin'deki nüfusu en fazla olan hakim etnik gruptur. Öte yandan, "Çinliler" demek yerine "Hanlılar" demenin tarihi anlamı mevcuttur ki, MÖ 206-MS 220 yılları arasında hüküm sürmüş olan Han hanedanlığının Çin kültürünü zirveye taşımış olmasına göndermede bulunmayı içerir. Etnik Çinliler, kendilerini "Han Ulusu" üyesi saymaktadırlar. Nitekim "Han Çinlisi" veya sadece "Hanlılar" günlük dilde eşanlamlı kullanılmaktadır. Bununla beraber, "Çinlileştirme" ile "Hanlılaştırma" iki farklı amaca hizmet etmektedir. "Çinlileştirme" toplumsal entegrasyona göndermede bulunurken, "Hanlılaştırma" asimilasyona göndermede bulunmaktadır. Ancak, Batı merkezli uluslararası ilişkiler yazınında, Çinlileştirme ile Hanlılaştırmanın eşanlamlı kullanıldığı, her ikisinin de aynı amaca (asimilasyon) hizmet ettiği görüşünün yaygın olduğunu belirtmek gerekir. Çin tarihi hakkında keyifli bir okuma için John Keay'in Çin Tarihi:Dünyanın En Az Anlaşılan Ulusunun İlginç Tarihi isimli kitabı önerilmektedir.

20 Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki etnik gruplar, idari taksimat, mevzuat, müzeler, ülke içinde ulaşım ve benzeri resmi bilgiler için bkz. [<http://www.chinaculture.org>]

hem de Kunming’i tercih etmektedirler. Yükseköğretim için, Mosuoların tek seçeneği, Pekin’deki “Uluslar İçin Merkez Üniversitesi” isimli azınlıklar üniversitesidir (Coler, 2010:59).

Loshui’de “Çinlileştirme” oldukça geç tarihte başlamıştır. Pekin hükümetlerinin, Mosuoları Çinlileştirme gayretleri sonuç vermemiştir. 1912’den 1949’da kadar olan sürede milliyetçilerin ve 1949 sonrasında iktidarı ele geçiren Mao liderliğindeki Çin Komünist Partisi’nin (ÇKP) gayretlerine rağmen Mosuolar Çin toplumu ile bütünleşmemişlerdir. Öyle ki, tek eşli evliliklere zorlanmış olmak, Mosuoların tarihinde ‘*travmatik bir olay*’ olarak hatırlanmaktadır. “*Küçük Kırmızı Kitap*” başlıklı Çin Kültür Devrimini simgeleyen Mao’nun düşünceleri, Mosuo toplumunda dirençle karşılanmıştır (Hua, 2008:396). Mao’nun 1976’da ölümünden iki yıl sonra yani 1978 yılında Çin Halk Cumhuriyeti’nin siyasi rejimde başlattığı esneme ile Mosuolar, kendilerince kendi kültürlerini yaşamak adına rahat bir nefes almaya başlamışlarsa da, Çin’deki hakim üretim tarzı ile bağdaşmaz bir üretim tarzına sahip olan ve toplumsal değer yargıları bakımından sadece Çin’deki hakim etnik grup nezdinde değil, diğer etnik gruplar nezdinde de farklılıklarıyla üzerlerinde her zaman baskı hissetmişlerdir. Bu baskıyı hafifletmede, 2005 yılında Mosuolar tarafından kurulan “*Lugu Lake Mosuo Culture Development Assosiation (Lugu Gölü Mosuo Kültürünü Geliştirme Birliği)*” isimli sivil toplum örgütünün son yıllarda önemli rolü olduğunu burada kaydetmek gerekir²¹. Özellikle, Mosuoların, Tibet Budizmi dinini benimsemeden önceki dinleri olan Daba dininin unutulmaması ile alfabesi olmayan ve sadece bir konuşma dili olan Mosuo dilinin yazılı dil haline getirilmesi çalışmalarının yanı sıra toplumun anaerkillik özelliğini kaybetmemesi için dünya medya kuruluşlarının dikkatini Mosuo toplumuna çekerek, Lugu Gölü Mosuo Kültürünü Geliştirme Birliği’nin, dünya kültür havzasının zenginliğinin muhafazasına ciddi katkılar sunduğunu söylemek doğru olur.

3. Kuramsal Çerçeve

Toplumsal ve iktisadi iktidarın kadınlarda ve siyasi iktidarın erkeklerde olduğu Mosuo toplumunun sosyo-ekonomik yapısını incelemek üzere, Marshall Sahlins’in “*Hane Tipi Üretim Tarzı (HTÜT)*” kavramsal aracını kullanmanın isabetli olduğu düşünülmektedir.

Sahlins, HTÜT ideal tipinin tespiti için²²; işbölümü, insan ve alet arasındaki ilişki, geçim için üretim, Chayanov kuralı, mülkiyet, havuzda toplama, anarşi ve dağılma olmak üzere yedi unsurun tanımlamasını yapmaktadır (Sahlins,2010:84). Bu yedi unsuru kısaca açıklamak uygun olacaktır.

Sahlins’e göre, ilkel toplumlarda, her ne kadar cinsiyete dayalı işbölümü tek ekonomik uzmanlaşma olmasa da, hakim uzmanlaşma biçimidir. HTÜT’te aile, kendi içinde, bir

21 “*Lugu Gölü Mosuo Kültürünü Geliştirme Birliği*” hakkında bilgi için bkz. [<http://www.mosuoproject.org/mosuo.htm>]

22 Marshall Sahlins “*ideal tip*” kavramına dair şöyle söylemektedir: “*İdeal tip, dünyadaki gerçek çeşitlilik hakkında sahip olunduğu iddia edilen bilgilerin ve bilgisizliğin üzerine kurulan mantıksal bir inşadır ve herhan- gi bir tikel vakayı anlaşılır kılan gizemli bir güce sahiptir*” (Sahlins,2010:81).

bütün olarak toplumda egemen olan işbölümünü barındırır (Sahlins, 2010:85). Sahlins, hane içindeki işbölümünün akrabalık ilişkileri dışında düşünülemediğini söyler. Nitekim Sahlins'e göre, HTÜT'te işbölümü, akrabalık sistemindeki dayanışma gücüne ve yaygınlığına bağlı olarak şekillenir (Sahlins, 2010:124). Hane için, bir bütün olarak hanenin refahının önemsendiği bu üretim tarzında, bireyselleşmenin varlığından söz etmek oldukça zordur. Ayrıca akraba olmayan herkes 'yabancı' sayılır ve yabancıların da potansiyel düşman oldukları düşünülür. Bu üretim tarzında işbölümünü örgütleyen, hanenin reisi'dir.

Sahlins, HTÜT'ün belirgin koşulunun, insan ile alet arasındaki ilkel ilişki olduğunu belirtir ve insan ile alet arasındaki enerji, beceri ve zekanın dağılımındaki dengenin insan lehine olduğunu vurgular (Sahlins,2010:86). Sahlins, modern toplumda, ilkel toplumdaki farklı olarak, dengenin alet lehine yer değiştirdiğine dikkat çeker. Sahlins'e göre, HTÜT'ün egemen olduğu toplumda, kullanılacak temel araç ve gereçler, hane içinde üretilir. Yapılan araç ve gereçler için gerekli olan emek zaten boldur, hammaddenin ise doğadan karşılanması mümkündür. Kendi enerjisinden ziyade insanın enerjisini ileten aletlerin bu toplumlarda yaygın kullanılan aletler olduğuna dikkat çeken Sahlins'in, HTÜT'ün egemen olduğu toplumu 'ilkel' saymasının nedeni teknikteki gelişmemişliktir.

Sahlins'e göre, HTÜT'te mücadele ve mücadele için yapılan üretim kâra değil, geçime yöneliktir. Sahlins, HTÜT'ün, Marx'ın "basit meta dolaşımı" kavramsallaştırması ile akraba kavram olduğunu söyler (Sahlins,2010:88). Nitekim HTÜT sadece kendisini yeniden üretmeyi hedefler, ancak mücadele değeri için üretim yani kapitalist üretim "genel nitelikte bir zenginlik biriktirerek" (Sahlins, 2010:89) sürekli olarak kendini aşar. Sahlins, HTÜT'ün egemen olduğu toplumda, konukseverliğin önemli ve belirgin bir özellik olduğunu belirtir. Nitekim konukseverliğe dair şöhret, saygınlığın başlıca amilidir. Para ile ilişkiler çok zayıftır. Öyle ki, 'para biriktirmek' anlamsız gözükür.

Sahlins, "hane üretici grupları topluluğunda gerçekte hanehalkının nispi çalışma kapasitesi ne kadar fazlaysa, üyeleri o kadar az çalışır" (Sahlins, 2010:91) diyerek Chayanov kuralını açıklar. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse, "kullanım için üretim yapılan hane tipi üretim sistemindeki çalışma yoğunluğu, üretici birimin nispi çalışma kapasitesiyle ters orantılı olarak değişir" (Sahlins, 2010:95). Sahlins, HTÜT'ün yapısında artık-ürün üretmeye yönelik bir eğilim olmadığını vurgular. Hatırlanacağı üzere, Alexander Chayanov, köylü ekonomileri üzerine araştırma yapmış ve köylü ekonomilerinin artık-ürün üretmeye eğilimli olmadığını savunmuştur (Chayanov,1986). Bu bağlamda, Sahlins'de, köylü ekonomisi ile HTÜT arasında, artık-ürün meydana getirememesi bakımından benzerlik olduğu görüşünün hakim olduğunu söylemek doğru olur.

Sahlins, "gelir, kullanım, denetim" gibi mülkiyete ilişkin çeşitli hakların varlığının sosyal bilimciler tarafından anlaşılması gerektiğine dikkat çeker ve bu gibi hakların aynı nesne üzerinde hak sahibi olan farklı kişiler arasında bölünmüş olabileceğini vurgular. Sahlins'e göre, "doğası itibariyle münhasır olmayan, fakat esas olarak bir hak sahibinin diğerlerinin kararlarını hükümsüz bırakma gücüyle farklılaşan hakların varlığını tanıma" (Sahlins,

2010:96) HTÜT'ü anlamak bakımından önem arz eder. Sahlins, “*şefin mülkiyeti*” ve “*burjuva mülkiyeti*” olmak üzere iki mülkiyet sistemi olduğunu belirtir ve şöyle söyler: “*Mülkiyet ideolojisi açısından benzerlikleri ne olursa olsun, iki mülkiyet sistemi farklı şekillerde işler. Şeflik mülkiyeti, kişiler üzerinde sahip olunan nüfuz aracılığıyla şeyler üzerinde hayata geçen bir haktır; burjuva mülkiyeti ise, şeyler üzerinde sahip olunan bir hak aracılığıyla kişiler üzerinde bir denetim kurulmasıdır*” (Sahlins, 2010:97). Nitekim, HTÜT'te, Sahlins'e göre, iktisadi kural olarak, topraksız yoksullara rastlanmaz.

Sahlins, HTÜT'ün önemli koşullarından birisinin “*havuzda toplama*” olduğunu iddia eder ve hanenin idaresinin mal ve hizmetlerin bir havuzda toplanmasını gerektirdiğinin altını çizer. Havuzda toplama, Sahlins'e göre, bütünün içsel uyumu lehine parçalar arasındaki farklılaşmayı ortadan kaldırır. Sahlins, HTÜT'ün, ekonomik toplumsallığın en yüksek biçimi olduğuna işaret eder. Sahlins'e göre, HTÜT'ün egemen olduğu bir toplum ‘*eşitlikçi*’ bir toplumdur (Sahlins, 2010: 124). Demiryolu şirketi avukatı ve Amerikalı sermayedar Lewis Henry Morgan'dan (1818-1881) ilhamla söylemek gerekirse, ‘*yaşayan komünizm*’dir (Sahlins, 2010:98). Sahlins, hanehalkının hiçbir zaman daha geniş bir topluluğun içinde erimedığı bu üretim tarzında, hane içi bağların çatışmalardan azade olduğu gibi bir önyargıya da kapılmanın doğru olmadığına işaret eder (Sahlins, 2010:125). Nitekim, Sahlins, hanenin havuzunun, hanenin reisi olduğunu belirtir, hane içinde reise itaatin tartışmaya açık olmadığını vurgular ama aynı zamanda bu durumun çatışmanın yokluğu anlamına gelmeyeceğine dikkat çeker. Sahlins'e göre, bu üretim tarzında çelişki, burada filizlenme potansiyeli taşır.

Sahlins, esas olarak cinsiyete göre farklılaşmış küçük emek gücü ve basit tekniğe dayalı, sonlu üretim hedefini güden HTÜT'ün “*bir tür anarşi*” olduğunu savunur (Sahlins, 2010:99). Sahlins, üretim birimi olan ailenin yani hanehalkının ötesine geçildiğinde, HTÜT özelliği taşıyan bir toplumda işbölümünün organik bir gücü olmadığını belirtir. Siyaset bilimi terminolojisi ile ifade etmek gerekirse, Sahlins'e göre, HTÜT, Hobbesyen anlamda bir tür doğa durumudur (Sahlins, 2010:100). Diğer deyişle, üretimin altyapısında, tek tek hanehalkı gruplarını bir sözleşme yapmaya ve her birini özerkliğinden bir ölçüde feragat etmeye mecbur bırakan hiçbir unsur yoktur. Sahlins, HTÜT'te hanelerin azami ölçüde dağınık olma yönünde eğilim gösterdiğini, azami dağınıklığın da ortak bir otoritenin olmadığı duruma delil teşkil ettiğini ve üretimin büyük ölçüde buna göre örgütlendiğini savunur ve şöyle der: “*Hane dairesi içindeki belirleyici hareketler merkezci; ihtiyaç maddelerinin mümkün olan en az miktarda dağıtılmasına yol açan hanehalkları arasındaki hareketler ise merkezkaç niteliktedir*” (Sahlins,2010: 100). Nitekim Sahlins'e göre, daha büyük düzen ve denge kurumları tarafından bu hareketler denetlenmediğinde, HTÜT toplumu dağılır.

Sahlins, HTÜT özelliği taşıyan toplumda düşük üretimin mevcudiyetinin doğal olduğunu söyler ve hane gruplarının, özelinde akrabalık ilişkilerinin örgütlediği ekonomilerin düşük üretim yapısına sahip olmalarına şaşırılmamak gerektiğini belirtir ve “*düşük üretim*” ile “*katlık*” arasında bir özdeşlik kurmanın doğru olmadığını savunur (Sahlins, 2010:49). Ekonomi kapasitenin altında üretim yapsa da, ihtiyaçların tatminine ilişkin

mütevazı düşüncelerin egemen olduğu bir toplumda, herkesin maddi ihtiyaçlarının yine de kolaylıkla karşılanabileceğine dikkat çeken Sahlins, HTÜT özelliği taşıyan toplumda “yeterli çalışma standardı” (Sahlins, 2010:59) ile karşılaşılacağını vurgular. Şu halde, böyle bir toplumda, emeğin en fazla miktarda bulunan üretim faktörü olduğunu söylemek doğru olur. Nitekim Sahlins, HTÜT’te, çalışma saatleri standardını belirleyen kültürel faktörler olduğuna işaret eder. Kuşkusuz ki, modern bir toplumun temposunda yaşayan insanlar için, ilkel toplumun temposu yavaş bulunacaktır.

4. Mosuo Toplumunun İktisadi Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme

Mosuo toplumunun iktisadi yapısını çözümlenmede Marshall Sahlins’in “*Hane Tipi Üretim Tarzı (HTÜT)*” kavramsallaştırması kullanılacaktır. HTÜT’ün Mosuo toplumunda var olup olmadığına dair değerlendirme yapmak için, HTÜT ideal tipinin tespiti için yol gösterici olan; işbölümü, insan ve alet arasındaki ilişki, geçim için üretim, Chayanov kuralı, mülkiyet, havuzda toplama, anarşi ve dağılma olmak üzere yedi unsur, Mosuo toplumu bağlamında ele alınacaktır.

Mosuo toplumunda işbölümü cinsiyete dayalıdır. Kadınlar, tüm ev işlerini yapmaktadırlar. Bunlar arasında, evin temizliği, çamaşır yıkamak, ocak yakmak, ocak için yakacak toplamak, yemek pişirmek, sofrayı hazırlamak, yemek servisi yapmak ve bulaşık yıkamak sayılabilir. Toplumun temel iktisadi faaliyeti olan tarım ile kadınlar uğraşmaktadırlar. Ayrıca bahçede meyve ve sebze yetiştirmek de kadının görevleri arasındadır. Evde kullanımına ihtiyaç duyulan eşyaların yapılması, örneğin mutfak eşyasının yapımı veya giysi ya da kilim dokuma, Mosuo kadınının görevidir. Gerçi son yıllarda, özellikle mutfak araç ve gereçleri ile giyim eşyalarının temini için, Mosuo halkının Lijiang’a gittikleri vakidir. Bu alışveriş görevi erkeklerle aittir. Bu toplumda erkeklerin neredeyse hiçbir sorumluluğu yoktur. Erkeklerin uğraştıkları iktisadi faaliyet sadece domuz avcılığı ve balıkçılıktır. Bu iki göreve binaen, balıkların ve domuzların muhafazası için tuzlama veya tütsüleme yapmak ve bu sayede örneğin domuz etini on yıl sonra yenebilecek hale getirmek, erkeklerin görev alanına girmektedir. Mosuo toplumunda aile reisi, hanenin en yaşlı kadınıdır ve hanenin yönetimi bu kadının sorumluluğundadır. Eğer kendi reislik görevini yapmaktan vazgeçerse, bunu, kendinden sonraki neslin en büyük kadınına devredebilmektedir (Hua, 2008:359). Çocuklarla ilgilenmek evin yaşlı kadınlarının meşguliyetidir. Çocuk bakımında yaşlı kadınlara yardımcı kişiler, genç ve yaşlı erkekler yani genç ve yaşlı dayılardır.

Mosuo toplumunda ne heteroseksüel ne de homoseksüel evliliklere rastlanmaz. Her ne kadar son yıllarda bazı Mosuolar, modern toplum kültüründen etkilenerek, heteroseksüel evliliği bir yaşam biçimi haline getirmeye başlamışlarsa da, bu tercihte bulunanların Mosuoların 1/5’ini oluşturduklarını belirtmek gerekir (Coler, 2010: 55). Mosuo toplumunda çoğunluk evlenmemektedir. Erkekler, içinde doğdukları kendi aileleri ile yaşamaktadırlar. Çocuklar, kadının sorumluluğundadır. Çocukların babası bilinmemektedir. Öyle ki, 13 yaşından itibaren, ergenliğe geçiş töreni yapılan her genç kız artık kadın sayılmakta ve dilediği erkekle cinsel ilişki kurabilmektedir (Stacey, 2009:242). Çinliler bu durumu

'zuohun' yani "yürüyen evlilik" (Coler, 2010: 21) olarak nitelendirmektedir²³. Kavram, eş değişiminin 'özgürce' yaşanmasına ve eş seçiminde yazılı akte ihtiyaç duyulmamasına göndermede bulunmaktadır (Hua, 2008:427).

Erkeklerin kadınlar tarafından seçildiği Mosuo toplumunda, bir kadının tüm hayatı boyunca otuz veya kırk erkekle cinsel ilişkiye girmesi vakidir (Coler, 2010: 149). Şu halde, akla ilk gelen, Mosuolarda ensest vakaların görülüp görülmediğidir. Nitekim Mosuolar, sadece ve sadece kendi yaşlıları ile cinsel ilişkiye girdikleri için, bir erkeğin farkında olmaksızın kendi kızıyla cinsel ilişkiye girmesi olası değildir. Bununla beraber, kardeşler arası cinsel ilişki tehlikesinin var olabileceği düşünülebilir. Gerçi Mosuo toplumu buna şiddetle karşı çıkmaktadır. Hatta kadınların, dillendirmemekle birlikte, aslında çocuklarının babasının kim olduğunu bildiklerini söylemektedirler. Fakat bir kadının cinsel ilişki kurduğu erkeğin kimliğini ailesi ile paylaşmadığı, daha ötesi, paylaşmasının yasak olduğu ve daha doğru bir ifadeyle 'ayıp' sayıldığı bu toplumda (Coler, 2010: 21), kardeşler arası cinsel ilişki vakalarının istenmese de yaşanabileceği tahmin edilebilir. Öte yandan, herkesin birbirini tanıması veya kapalı toplum özelliği olarak herkesin birbirini gözler durumda olması, istenmedik ensest vakaların cereyanını engelliyor olabilir.

Mosuo toplumunda soyadı anne üzerinden bir sonraki nesle geçmektedir. Mosuolar için 'kız çocuk' çok değerlidir. Miras da, erkek çocuklarına değil, sadece ve sadece kız çocuklarına bırakılmaktadır (Coler, 2010: 49). Nitekim bir kadının erkek çocuk dünyaya getirmiş olması, o kadın için üzücü sayılmaktadır. İlkel bir tarım toplumu özelliği gösteren bu toplumda; tarım işlerinin, toplumsal işbölümü gereği, kadınlar tarafından yapıldığı akla geldiğinde, toplumun ihtiyaç duyduğu, kadın nüfusunun fazlalaşmasıdır. Hanenin yaşamını sürdürmesi bakımından, domuz avcılığı ve balıkçılıktan elde edilen yiyeceklerin, haneye giren toplam yiyecek miktarı içindeki önemsiz payı, erkek nüfusuna ihtiyacın olmamasını açıklamaktadır. Gerçi Lugu Gölü'nü ziyarete gelen turistlerin göl üzerinde sandal gezisine çıkmasında, civar köylere veya tapınaklara ulaşımında sandalın kullanımı için erkek emeğinden faydalanılmaktaysa da, bu işin önemli bir iş olarak görülmediğini söylemek mümkündür. Nitekim her hane, dönüşümlü olarak, bu iş için, ailesinden bir veya iki erkeği görevlendirmektedir. Buradan elde edilen gelir ise bir sandıkta biriktirilmekte ve eşit olarak hanelere bölüştürülmektedir. Ayrıca sandal yapımında erkekler asli göreve sahip olsalar da, kadınların erkeklere yardımcı oldukları bilinmektedir.

Mosuo toplumunda, temel eğitim için çocuklar cinsiyet ayrımı yapılmaksızın okula gönderilmekle birlikte, temel eğitim sonrasındaki eğitim-öğretim sürecinde, kız çocuklarının öncelikli hakkı mevcuttur. Bir erkek çocuğun okuldan alınması rastlanır bir durum iken, kız çocuklarının mümkün olduğunca daha fazla okullaşma sürecinden

23 Chuan-Kang Shih, "yürüyen evlilik" olarak Çince'ye yapılan tercümenin yanlış olduğunu düşünmektedir.

istifade etmesine gayret edilmektedir. Bunun sebebi, aslında tüm iktisadi işleri yöneten cinsin kadın olmasından kaynaklı, kadınların erkeklere göre daha fazla bilgi ve beceriyle donanması gerekliliği ile ilgilidir. Toplumsal işbölümündeki kadın ve erkek arasındaki ayrımın ve bu işbölümünde kadın cinsinin yaşamın sürdürülebilirliği bakımından önem arz etmesi nedeniyle, Mosuolarda, kız çocuğu evlat edinme yaygındır. Evlat edinilen kız çocukları, tıpkı o hanedeki kan soyunun bir parçasıymış gibi sayılmaktadırlar (Hua, 2008:151). İlginç olan, Mosuo kadın ve erkeklerinin evlilik kurumuna yükledikleri olumsuz anlamdır. Öyle ki, evliliği, “*bir yabancı ile yaşamak*” biçiminde (Coler,2010: 74) tanımlamaktadırlar ve bir kadının kendi kanından olan insanlar dışında başka birisi ile yani bir erkekle yaşamasını bir türlü anlamlandıramamaktadırlar. Burada, bir erkeğin hayat boyunca ‘*baba rolü*’ taşınamamasının erkekte eksiklik duygusu oluşturup oluşturmadığı sorgulanabilir. İlginçtir ki, erkekler, ‘*babalık*’ duygusunu yaşayamamanın eksikliğini hissetmemektedirler. Sadece ‘*dayı*’ olmanın tadını çıkarmaktadırlar. Şu halde, babalığın aslında, iç dürtüsel değil, anne rolünden farklı olarak, öğrenmeyle edinildiğini iddia etmek mümkündür. Bu iddia ise, anaerkil bir toplum olsun veya olmasın, tüm toplumlarda, ‘*annenin kutsallığı*’ anlamlandırmasını anlaşılır kılar gözükmektedir. Öte yandan, anaerkil bir toplumda, Mosuo toplumu örneğinde olduğu gibi, kadın kutsal bir varlıktır. Sadece anne olduğu için değil, iktisadi yapının temel direği olduğu için kadın kutsaldır. Çünkü hanenin varlığını sürdürmesi, kadına bağlıdır.

Mosuolarda, iktisadi ve toplumsal yaşamda iktidar sahibinin kadın olmasına rağmen, siyasi yaşamda, yani kasabanın yönetim işleri konusunda demek daha doğru olur, iktidarın erkeklere terk edilmiş olmasını açıklamak; özellikle kadınların siyasi alanda görünürlüğü mücadelesinin yoğun olarak verildiği 21. yüzyılın ‘modern dünya’ koşullarında tuhafılık arz etmektedir. Altını çizmek gerekir ki, Mosuo kadınına göre, kasabanın belediye başkanı ve onun yardımcısının yaptığı “*ciddi bir iş*” değildir ve bu basit işle kadınlar meşgul olmak istememektedirler (Coler, 2010: 54). Mosuo kadınlarının, siyasi iktidarda bulunmayı zaman kaybı olarak görmeleri, bu basit işle, kendi söylemlerine bağlı kalarak söylemek gerekirse, “*düşük kapasiteli birilerinin*” (Coler, 2010: 55) yani erkeklerin ilgilenmesinin doğru olduğunu düşünmeleri, toplumsal ve iktisadi hayatta iktidar olmayı yeterli görüp, siyasi işlerin erkekler eliyle görülmesini istemeleri ilginçtir. Burada, belediye başkanı ve yardımcısının görevlerinin, ortak kullanım alanlarının düzenlenmesi, festivaller tertiplenmesi ve haneler arasında bir uyuşmazlık doğması halinde, bu uyuşmazlığın taraflarla konuşmak suretiyle çözülmesinden ibaret olduğunun altını çizmek gerekir. Kaldı ki, şiddetin reddedildiği bir toplumda çatışma ihtimalinin zayıf olduğu akla geldiğinde, belediye başkanı ve yardımcısının ‘görevsiz’ dahi sayılması mümkündür. Her ne kadar ‘sorunlu’ bir paralellik kurma çabası olsa da, burada böyle bir deneme yapılırsa, modern dünyadaki sermayedarların kendilerinin bizzat siyasi iktidarda olmayı istemeyip, bunun yerine partiler aracılığıyla toplumsal ve iktisadi yaşamdaki beklentilerinin karşılanmasını sağlamaları ile Mosuo kadınlarının siyasi iktidardan uzak kalma tutumları arasında paralellik olduğunu söylemek isabetli gözükmektedir.

Mosuolarda, insan ve alet ilişkisi, Sahlins’in kullandığı anlamda ‘*ilkel*’ bir durum arz etmektedir. Yeni aletlerin icat edilmesinde, erkeğin bir sorumluluğunun olmaması ve

daha da ilginç olanı; enerji, beceri ve zekanın bileşimi cins olarak kadının görülmesi ve dolayısıyla alet icadının kadın sorumluluğunda sayılması, Mosuo toplumunu, diğer anaerki toplumlar içinde de farklı bir konuma itmektedir. Nitekim Mosuo kadınları, yük taşımak veya bina inşaatı gibi fiziksel güç kullanımı gereken işlerde, erkekleri adeta bir 'alet' olarak kullanılmaktadırlar. Erkek sadece ve sadece, kadın becerisinin bir uzantısı olarak alet sayılmaktadır. Aslında, Mosuo kadınının, cinsel ilişkisinde de, erkeğin rolünü alet olmakla sınırladığını söylemek,erkeği sadece bir 'üreme aracı' olarak gördüğünü iddia etmek abartılı olmayacaktır. Kaldı ki, cinsel ilişkideki rollerin, toplumsal yaşamın parçası ve aslında iktisadi yaşamın bir uzantısı olarak belirlendiği akla geldiğinde, Mosuo kadınının Mosuo erkeğini, basit bir tarım aletinden, örneğin sabandan farklı görmediğini söylemek doğru gözükmemektedir. Marx'ın kapitalist üretim tarzına dair nitelendirmelerinden ilham alarak, Mosuolarda, ilkel bir toplumda görülmesi beklendiği üzere, aletin kullanılan denetiminde olduğunu iddia etmek isabetlidir. Nitekim modern toplumda, alet, kullanımı denetimine almaktadır. Şu halde, bir paralel düşünme alıştırması yapılırsa, ilkel toplumda, tıpkı Mosuo toplumunda olduğu üzere, kadının erkeği denetim altında tutmasını anlamlandırmak mümkündür.

Mosuolar, artık-ürün yaratma amacı gütmemektedirler. İhtiyaçları kadar üretim yapan Mosuo toplumu, geçim için üretim yapan hanelerden meydana gelmektedir. Mosuolar ihtiyaç duydukları her şeyi üreten ve ürettikleri her şeye ihtiyaç duyan bir toplumdur. Elbette mübadele vardır ancak bu mübadele geçime yöneliktir, kâr etmeye yönelik değildir. Mosuolarda üretimin amacı zenginlik değil, Marx'tan ilham alarak söylemek gerekirse 'üretimin amacı insandır' (Marx, 2009). Mosuolar, zenginlik biriktirmek derdinde değildirler, kaldı ki, kendileri için en büyük zenginlik, kendi kültürleri ve kültürlerini binlerce yıldır olduğu gibi yaşayabilmektir. Ayrıca Mosuo erkeklerinin kadınlara nazaran iktisadi yaşamda daha az sorumluluğa sahip olmalarından hareketle, tembel olduklarını söylemek doğru değildir. Mosuo kadınlarının da, modern yaşamdaki kadınlar kadar çok çalıştıklarını söylemek olanaksızdır. Nitekim iktisadi yaşamın tüm sorumluluğunu üzerinde taşıyan Mosuo kadını, tarımsal faaliyetin mevsimsel çalışma zorunluluğu gerektiren zamanlarında dahi günde en fazla altı saat çalışmaktadır. Şu halde, Mosuo toplumunda yoğun bir çalışma hayatının mevcut olmadığını iddia etmek isabetlidir. Mosuo toplumu için de geçerli olduğu düşünülen Sahlins'in şu sözlerine burada yer vermek doğru olur: "*İlkel halklar, sürekli kullanım değerlerinin peşindedirler ve mübadeleye daima tüketime dönük bir ilgiyle, dolayısıyla üretimle de ihtiyaç maddelerinin tedarik edilmesine dönük bir ilgiyle ilişkilendirirler*" (Sahlins, 2010:88). Mosuolar sadece ve sadece kendilerini yeniden üretmeyi hedeflemektedirler, kendilerini aşmayı hiç düşünmemektedirler. Kuşkusuz ki, burada, hanenin geleneksel yapısının aşılmasının 'iyi bir şeye' delalet olduğu anlamını çıkarmamak gerekir. Öte yandan, kapitalist üretim tarzının, uygarlığın ulaştığı bugüne kadarki en ileri üretim tarzı olduğu yönündeki ezber bakıştan hareket edilirse, Mosuo toplumunun değişime kapalı olduğu veya en azından zor değişen bir toplum olduğu çıkarımını yapmak mümkün olur.

Mosuolar, geçimlik üretim yaptıkları için, pazarda satılacak bir ürün yetiştirmeye sevk edildiklerinde, buna direnç göstermektedirler. Öyle ki, Çin merkezi hükümetinin, Mosuo

toplumunda egemen olan düşük üretim olgusuyla mücadelesi, ordu dahil tüm siyasi baskı araçları kullanılmasına rağmen sonuç vermemiştir. Mosuo toplumunda, tarımda yeni aletlerin kullanımını teşvik ve daha fazla ürün veren bitki çeşitlerinin ekimine zorlama gibi Çin merkezi hükümeti tarafından uygulanmış olan politikalar, Çin merkezi hükümetinin beklentilerini karşılamamış ve hatta bu yeniliklerle tanışan Mosuolar, yenilikleri, zorunlu çalışma süresini kısaltmanın gerekçesi saymışlardır. Şu halde, Mosuoların niceliksel anlamdaki zenginlik yerine niteliksel anlamda bir zenginliği tercih ettiklerini, ekonomik hedefleri de niceliksel kategoride saydıklarını söylemek doğru gözükmektedir. Nitekim Mosuolarda çalışma aralıklarını belirleyen başlıca unsurun, festivale iştirak, çocuklarla oyun oynamak, dostlarla sohbet veya gezintiye çıkmak gibi kültürel tercihler olduğu akla geldiğinde, Mosuo toplumuna, Chayanov kuralı ile yaklaşıldığında, Mosuo toplumunda üretken yoğunluğun, üretken kapasiteyle ters orantılı bir ilişki içinde olduğu iddiasında bulunmak yanlış olmaz.

Mosuo toplumunda, ailenin reisi olan kadın, bir mülke ilişkin gelir, kullanım ve denetim haklarının tamamını elinde bulundurmaktadır. Ortalama otuz kişiden oluşan bir Mosuo hanesinde, bu durum, kadının iktisadi yaşamdaki gücünün açık göstergesidir. Bu mülkiyet biçimi, şefin mülkiyet sistemine benzemekte ve burjuva mülkiyet sisteminden çok uzakta konumlanmaktadır. Mosuo toplumunda üreticiler kadınlardır. Üründen sağlanan gelir kadınlardadır ve gelirin kullanımında tek söz sahibi aynı zamanda üretici olan kadınlardır. Nitekim üretim araçlarının denetimini elinde bulunduran Mosuo kadınlarının, erkekleri bazı işlerde kısmen bir üretim aracı olarak gördükleri akla geldiğinde, üretim araçları üzerindeki mülkiyet iddiasından hareketle, dolaylı olarak, erkekler üzerinde güç tekeline elde bulundurdıkları düşünülebilirse de, bunun doğru olmadığını belirtmek gerekir. Mosuo toplumdaki kadın-erkek ilişkisini kadının erkek üzerindeki tahakkümü olarak okumak isabetli olmaz. Buyurma, boyun eğdirme-eğme veya emir ve emre itaat türünden ilişki kalıplarına Mosuo toplumu kadın-erkek ilişkisinde rastlanmaz.

Ayrıca dikkat çekmek gerekir ki, Mosuo toplumunda, otlaklar veya avlanma yerleri veya balık tutma alanları, herhangi bir hanehalkının, daha doğru bir ifadeyle hanehalkı adına hanehalkının reisinin mülkiyetinde değildir; toplumun ortak malları sayılmaktadır. Her hanehalkı, bu kaynaklara serbest bir şekilde erişebilmektedir. Bu bakımdan, Çin merkezi hükümetinin ulaşmaya çalıştığı ideal toplum düzenine, Mosuoların, 'erken' ulaşmış oldukları düşünülebilir. Öyle ki, arazi dağılımı ele alındığında, hiçbir hanenin bir diğer haneden daha fazla sermaye biriktirme imkanı olmadığını, eşit bir dağılımın mevcut olduğunu belirtmek gerekir. Hatta J.J.Rousseau'dan ilham alarak söylemek gerekir ise, Mosuo toplumunda, hiç kimse bir diğerini satın alacak kadar zengin ve hiç kimse bir diğerine kendini satacak kadar yoksul değildir. Mosuo toplumunda, tüm paranın hanenin reisinin elinde toplandığını da hatırlatmak gerekir. Bir hanedeki erkek, harcama için paraya ihtiyaç duyarsa, parayı, tıpkı hanenin diğer kadın üyeleri gibi hanenin reisinden istemek durumundadır. Şu halde, bir hanedeki tüm erkekler ile kadınların, hane reisine hesap vermek yükümlülüğü olduğu açıktır.

Mosuo toplumunda, hiçbir Mosuo kadını, kendini belediye başkanı veya yardımcısına

saygı göstermek zorunda hissetmez. Hatta pek çok gezginin notlarından anlaşıldığı üzere, Mosuo kadınları, erkek olan siyasi yöneticiler ile karşılaştıklarında, onlara selam vermemektedirler. Bunun bir kabalık da olmadığı anlaşılmaktadır. Köyde ve/veya kasabada ahalinin ortak işlerini düzene koymak için oylama ile seçilen belediye başkanının görevinin sonlanması veya yeniden görevlendirilmesi rutin işlerdendir. Şiddetin dışlandığı Mosuo toplumunda, insanların birbirlerine karşı sınırlı davranmaları en büyük suçtur. Kötü bu davranışın cezası da Mosuo toplumunca en ağır ceza sayılan ayıplanmaktır. Bencilliğin reddedildiği, toplumsal yaşamda işbirliğinin görüldüğü ve rekabetçiliğin tanınmadığı Mosuo toplumunda, belediye başkanı ve yardımcısının önemsiz sayılması şaşırtıcı değildir. Belediye başkanı, Mosuo toplumunda kaynakların kim tarafından, nerde, ne zaman kullanılacağı, bu kullanımdan kimin ne sağlayacağına dair karar verme yetkisine sahip olmadığından, hanehalkı reislerinin ortak kararının uygulayıcısı rolde olduğundan önemli bir işi ifa ediyor sayılmaz. Zaten Mosuo toplumunda saygı gösterilmeye değer kişi, her hane üyesi için, kendi hane revidir.

Mosuo toplumunda saygı gösterilmeye değer kişinin, her hane üyesi için, kendi hane reisi olması, toplumun anarşik çekirdeği içinde barındırdığı tespiti yapmaya izin verir. Şöyle ki, her hane üyesi, hane reisi dışında bir otorite tanımadığı ve her hane reisi birbiri ile eşit bir ilişki içinde olduğu ve siyasi otoritenin, ki örnekte belediye başkanının veya yardımcısının, hane reisleri üzerinde otoritesi olmadığı için, olası bir anlaşmazlıkta toplum dağılma riski taşımaktadır. Bununla beraber, Mosuolar, şiddete karşı ve kavgayı ayıplayan bir halktır. Onların bu özelliği olsa gerek ki, bu halkı bir arada tutmaktadır. Kuşkusuz ki, burada bir paradoks göze çarpmaktadır. Mosuo toplumu, Mosuo toplumu yapan gelenekselliğidir. Bu geleneksellik tasfiye edildiğinde, toplum çözülecek ve şiddet de dahil istenmeyen sonuçlar meydana gelebilecektir. Şu halde, Çin merkezi hükümetinin bu gerçeğin farkında olmasına rağmen, Mosuo toplumundaki iktisadi yapıyı değiştirmeye girişmiş olması önemlidir (Hua, 2008: 385-395). Nitekim bu girişimlerin başarısız olmasını (Hua, 2008:396) Mosuo toplumunun üretim tarzından kaynaklı, değişime karşı direnciyle açıklamak yanlış olmaz. Bununla beraber, tarihsel süreç içinde, Mosuo toplumunun da değişeceğini söylemek mümkündür. Fakat bu değişim sürecinin yönetiminde, Çin merkezi hükümetinin uygulamalarının belirleyici olacak olması bir yana, değişime olumlu veya olumsuz anlam yüklemek, Mosuoların değişim süreci deneyimine bağlı olabilecektir.

Son tahlilde, Mosuo toplumunun, Marshall Sahlins'in kavramsallaştırmasını yapmış olduğu Hane Tipi Üretim Tarzı (HTÜT) özelliği taşıyan bir toplum olduğunu söylemek doğru gözükmektedir. Öyle ki, HTÜT ideal tipinin tespiti için yol gösterici olan; işbölümü, insan ve alet arasındaki ilişki, geçim için üretim, Chayanov kuralı, mülkiyet, havuzda toplama, anarşi ve dağılma olmak üzere yedi unsur, Mosuo toplumu bağlamında ele alındığında, Mosuoların HTÜT özelliği taşıdığı ve bundan kaynaklı olarak değişime karşı dirençli olduğunu iddia etmek doğru gözükmektedir.

5.Sonuç

Mosuo toplumu, iktisadi ve toplumsal yaşamda egemenliğin kadında olduğu anaerkil, çocukların ayrıcalık ve görevlerinin anasoyuna göre tayin edildiği anasoylu bir toplumdur. Bu toplumda üreticiler kadınlardır. Buna bağlı olarak, toplumsal yaşamda kadının kutsal sayılması anlaşılabilirlik arz etmektedir. Öte yandan, mülkiyete dair tüm hakları (gelir, kullanım, denetim) elinde bulunduran kadınlar, siyasal yaşamda iktidarı elde etmeyi seçmemektedirler. Mosuolarda hakim üretim tarzının, Marshall Sahlins'in kavramsallaştırması olan Hane Tipi Üretim Tarzı (HTÜT) olduğunu söylemek doğru olur. Bu üretim tarzının ise, değişime dirençli bir üretim tarzı olması itibariyle, Mosuoların binlerce yıldır çok yavaş değiştikleri gerçeğini açıkladığı söylenebilir.

Mosuolar, etnik veya kültürel bakımdan hangi etnik grup veya gruplarla akraba olursa olsun, bu toplumu ilginç kılan özellik, sadece dünyada az sayıdaki anaerkil toplumdaki birisi olması değil, aynı zamanda, HTÜT'ün 21. yüzyılda yaşayan bir üretim tarzı olmasının örneğini teşkil etmesidir. Üstelik de bu örnek, dünya kapitalist sisteminin içinde ve hatta bu sistemle eklemleme sürecinde olan ancak hakim üretim tarzı sosyalist üretim tarzı olan Çin Halk Cumhuriyeti içinde yaşamaktadır. Mosuo toplumunu ilginç yapan da aslında, ne sadece kadın ve erkek arasındaki cinsel ilişkinin özgürlük derecesi, ne kız çocuklarının erkek çocuklara göre daha değerli sayılması, ne soyadın anne üzerinden geçmesi, ne de şiddete karşı bir toplum olmasıdır. Mosuoları ilginç yapan, aynı zamanda ve belki diğerlerinden daha fazla olmak üzere ilginç yapan, dünyadaki gidişatın aksine, turizm dahil tüm çevresel etkilere rağmen, Mosuoların, kendilerini metalaşma sürecinden uzak tutabilmiş olmalarıdır. Son tahlilde, Mosuolar, kendilerini doğanın egemeni değil, bir parçası olarak görmeyi sürdürmeleri ve zenginliğin kaynağını 'modern insan'dan farklı yerde aramaları bakımından özgün bir toplum örneği sunmaktadır.

KAYNAKLAR

- BACHOFEN, J. J. (1967). **Myth, Religion, and Mother Right: Selected Writings of J.J. Bachofen.** (trans. by R. Manheim, int. by J. Campbell). Princeton-New Jersey: Princeton University Press.
- BADINTER, E. (1992). **Biri Ötekidir: Kadınla Erkek Arasındaki Yeni İlişkiler ya da Androjin Devrim.** (çev. Ş. Tekeli). İstanbul: Afa Yayıncılık.
- BAOGUANG, N. H. P. (1990). The Hui: A Chinese Muslim Minority, **Journal Institute of Muslim Minority Affairs**, 11(2), ss. 257-262.
- BENHABIB, S. & BUTLER, J. & CORNELL, D. & FRASER, N. (2008). **Çatışan Feminizmler: Felsefi Fikir Alışverişi,** (çev. F.E. Sezer). İstanbul: Metis Yayınları.
- BRIFFIAULT, R. (1990). **Analar.** (çev. Ş. Yeğin). İstanbul: Payel Yayınları.
- BUTLER, J. (2008). **Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi.** (çev. B. Ertür). İstanbul: Metis Yayınları.
- CHAYANOV, A. (1986). **The Theory of Peasant Economy: With A New Introduction By T. Shanin,** Manchester: Manchester University Press.

- CLARK,P.(2008). **The Chinese Cultural Revolution: A History**, New York: Cambridge University Press.
- COLER,R.(2010). **Kadın Krallığı:Son Anaerkil Toplum**. (çev. F. Öztürk). İstanbul: Nemesis Kitap.
- EISLER,R.(1988).**The Cahalice and the Blade: Our History, Our Future**. San Fransisco: Harper&Row.
- Engels, F. ([1884]2012). **Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni**. (çev. K. Somer). Ankara: Sol Yayınları.
- ERÖZ, M. (1973). **İktisat Sosyolojisine Başlangıç**, İstanbul:İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.
- GITTINS, D. (2012). **Aile Sorgulanıyor**. (çev. T. Erdem). İstanbul: Pencere Yayınları.
- HELLWEG, P. (1981).Pick a Government. *Word Ways*, 14(3/4), ss.141-144.
- HUA, C. (2008). **Society Without Fathers or Husbands : The Na of China**. (trans. by A. Hustvedt). New York: Zone Books.
- KEAY, J. (2011). Çin Tarihi: **Dünyanın En Az Anlaşılan Ulusunun İlginç Tarihi**. (çev. N. K. Tayanç). İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- KEULS, E. C. (1985). **The Reign of the Phallus: Sexual Politics in Ancient Athens**. New York: Harper&Row.
- KILIÇ, H. (2000). **Antikçağdan Günümüze Batıda Kadın ve Cinsellik**. İstanbul: Otopsi Yayınları.
- LI, J. & BING, S. (2000). Natives or Immigrations: Modern Human Origin in East Asia. **Nature Reviews-Genetics (MacMillan Magazines)**, 1: ss 126-132.
- MALINOWSKI,B.(1989).**İlkel Topumlarda Cinsellik ve Baskı**.(çev.H.Portakal). İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- MARX, K. ([1894]2009). **Kapital (Üçüncü Cilt)**. (yay. haz. F. Engels, çev. A. Bilgi). Ankara: Onur Yayınları.
- MCKHANN, C.F. (1995). The Naxi and the Nationalities Question. **Cultural Encounters and on China's Ethnic Frontiers**. (ed. S Harell). Seattle: University of Washington Press. ss. 39-62.
- MCLENAN, J. F. (2010). **Primitive Marriage:An Inquiry into the Origin of the Form of Capture in Marriage Ceremonies**, Charleston-South Carolina: Nabu Press.
- MILLET, K. (1987). **Cinsel Politika**. (çev. S. Selvi). İstanbul: Payel Yayınları.
- MOORE,H.(1999). Anthropological Theory at the Turn of the Century. **Anthropological Theory Today**. (ed. H.Moore). Oxford: Polity Press. ss.1-23.

- MOORE, H. (1999). What happened to women and men? Gender and other crises in anthropology. **Anthropological Theory Today**. (ed. H. Moore). Oxford: Polity Press. ss.151-171.
- MURDOCK, G. P. (1949). **Social Structure**. New York: MacMillan.
- OPSCHOOR, H. & TANG, L. (2011). Growth, World Heritage & Sustainable Development: The Case of Lijiang City, China. **International Journal of Sustainable Development & World Ecology**, 18/6: ss.469-473.
- POOLE, R. (1993). **Ahlak ve Modernlik**. (çev. M. Küçük). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- ROSALDO, M. Z. (1974). A Theoretical Overview. **Woman, Culture & Society**. (ed. L. Lamphere & M. Rosaldo). Stanford-California: Stanford University Press. ss.16-42.
- SACKS, K. (1982). **Sisters and Wives: The Past and Future of Sexual Equality**. Champaign - Illionis: University of Illionis Press.
- SAHLINS, M. (2010). **Taş Devri Ekonomisi**. (çev. T. Doğan & Ş. Özgün). İstanbul: Bgst Yayınları.
- SHIH, C. (2010). **Quest For Harmony: The Moso Traditions of Sexual Union & Family Life**. California: Stanford University Press.
- SHIH, C. & JENIKE, M. R. (2002). A Cultural - Historical Perspective on the Depressed Fertility Among the Matrilineal Moso in Southwest China, **Human Ecology**, 30(1), ss. 21-47.
- SONG, Z. (2011). Daba Beliefs and Written Script. **Popular Religion and Shamanism**. (ed. X.Ma & Huiying Meng). Leiden: Koninklijke Brill NV. ss.. 423 - 484.
- STACEY, J. (2009). Unhitching the Horse From the Carriage: Love and Marriage Among the Mosuo, **Journal of Law & Family Studies**, 11(2), ss. 287-321.
- WEN, B. & SHI, H. & OTHERS (2004). The Origin of Mosuo People as Revealed by mtDNA & Y Chromosome Variation. **Science in China Life Sciences**, 47/1, ss 1-10.
- WUNDER, H. (2009). Gynocracy: In Search of a Lost Term in Early Modern Political Language”, **Zeitenblicke** [<http://www.zeitenblicke.de/2009/2/Abstractseng/dippArticle.pdf>] [09.05.2014].
- YANG ERCHE, N. & MATHIEU, C. (2003). Leaving Mother Lake: A Girlhood at the Edge of the World, New York: Little, Brown and Company.
- YU, H. (2010). **Identity and Schooling among the Naxi**, Maryland - London: Lexington Books.
- ZHANG, J. & LIN, N. & Li, D. (2012). Mosuos' Awareness of Taxonomic Relations in Word Associations, Lexicon Decisions and Semantic Categorizations, **Scandinavian Journal of Psychology**, 53, ss.191-199.

- [<http://www.spiegel.de/international/zeitgeist/the-mosuo-matriarchy-men-live-better-where-women-are-in-charge-a-627363.html>] [09.05.2014].
- [<http://www.chinaculture.org>] [09.05.2014]
- [<http://www.mosuoproject.org/mosuo.htm>] [09.05.2014]